

BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARIDA IJTIMOIIY KREATIVLIKNI SHAKLLANTIRISH BOSQICHLARI VA YOSHGA OID XUSUSIYATLARI

Erkinboyeva Kamola Shavkatjon qizi

Namangan Davlat Universiteti, 1-bosqich tayanch doktoranti

Email: @erkinboyevakamola43@gmail.com

Tel: +998949810909

Annotatsiya: Ushbu maqola boshlang'ich sinfi o'quvchilarining yosh va psixologik xususiyatlarini ijtimoiy kreativlikni shakllantirish kontekstida tahlil etadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi – bolalarning kognitiv, affektiv va ijtimoiy rivojlanish bosqichlarini inobatga olgan holda, ijtimoiy kreativlikning shakllanish bosqichlarini ilmiy asoslash va ularni rivojlantirish imkoniyatlarini aniqlashdan iborat. Maqolada Jan Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasi, Lev Vygotskiyning ijtimoiy-madaniy nazariyasi va Erik Eriksonning psixosotsial rivojlanish bosqichlari kabi fundamental psixologik konsepsiyalar ijtimoiy kreativlikning pedagogik tatbiqiga bog'lanadi. Xususan, bolalarning o'yin faoliyatining ustuvorligi, empatiya rivojlanishi, guruhdagi o'zaro ta'sirga moyilligi va konkret fikrlash xususiyatlari ijtimoiy kreativlikni shakllantirish uchun noyob imkoniyatlar yaratishi ko'rsatiladi. Tadqiqot natijasida ijtimoiy kreativlikni shakllantirishning uch bosqichli modeli taklif etilgan bo'lib, u 21-asr ko'nikmalarini (hamkorlik, kommunikatsiya, muammolarni hal qilish, ijodkorlik) erta yoshdan tizimli rivojlantirishga xizmat qiladi. Maqola pedagogika nazariyasini boyitishga va boshlang'ich ta'lim amaliyotini modernizatsiya qilishga qaratilgan amaliy tavsiyalar bilan yakunlanadi.

Abstract: This article analyzes the age and psychological characteristics of primary school students within the context of fostering social creativity. The main objective of the research is to scientifically substantiate the stages of social creativity development and identify opportunities for its enhancement, taking into account the cognitive, affective, and social developmental stages of children. The article connects fundamental psychological concepts such as Jean Piaget's theory of cognitive development, Lev Vygotsky's sociocultural theory, and Erik Erikson's stages of psychosocial development to the pedagogical application of social creativity. Specifically, it demonstrates that children's predominant play activity, developing empathy, inclination towards group interaction, and concrete thinking characteristics create unique opportunities for shaping social creativity. As a result of the research, a three-stage model for developing social creativity is proposed, which aims to systematically cultivate 21st-century skills (collaboration, communication, problem-solving, creativity) from an early age. The article

concludes with practical recommendations aimed at enriching pedagogical theory and modernizing primary education practices.

Kalit soʻzlar: *Boshlangʻich taʼlim, ijtimoiy kreativlik, yosh psixologiyasi, kognitiv rivojlanish, empatiya, hamkorlik, pedagogik innovatsiya, muammolarni hal qilish.*

Keywords: *Primary education, social creativity, developmental psychology, cognitive development, empathy, collaboration, pedagogical innovations, problem-solving.*

1. Kirish

Zamonaviy taʼlim paradigmasi oʻquvchilarni shunchaki maʼlumotlar isteʼmolchisi emas, balki bilimlarni faol yaratuvchisi, murakkab muammolarga ijodiy yechim topuvchi va oʻzgaruvchan sharoitlarga moslasha oluvchi shaxslar etib tarbiyalashni talab etadi (OECD, 2018). Bu talablar 21-asr koʻnikmalari (ijodkorlik, tanqidiy fikrlash, kommunikatsiya, hamkorlik) deb ataluvchi kompetensiyalar majmuasini shakllantirish zaruratini keltirib chiqaradi. Ushbu koʻnikmalar orasida ****ijtimoiy kreativlik**** alohida oʻrin tutadi. Ijtimoiy kreativlik – bu yangi va ijtimoiy ahamiyatga ega gʻoyalarni yaratish, ularni jamoaviy harakatlar orqali amalga oshirish hamda ijtimoiy muammolarga innovatsion yechimlar topish qobiliyatidir (Runco & Jaeger, 2012; Amabile, 1996). U shaxsiy ijodkorlikdan farqli oʻlaroq, ijtimoiy kontekstda va jamoaviy faoliyatda namoyon boʻladi.

Boshlangʻich sinf yoshi (6-10 yosh) bolaning kognitiv, emotsional va ijtimoiy rivojlanishi uchun fundamental davr hisoblanadi. Bu davrda shakllangan koʻnikmalar ularning kelajakdagi oʻquv faoliyati va shaxsiy rivojlanishiga bevosita taʼsir koʻrsatadi (Piaget, 1970; Vygotsky, 1978). Biroq, mavjud pedagogika nazariyasida ijtimoiy kreativlikning boshlangʻich sinf oʻquvchilarida shakllanish bosqichlari va ularning yoshga oid xususiyatlari yetarlicha chuqur oʻrganilmagan. Anʼanaviy taʼlim yondashuvlari koʻpincha individual ijodkorlikka eʼtibor qaratib, ijtimoiy kontekstdagi ijodiy faoliyatni rivojlantirishda maʼlum boʻshliqni keltirib chiqaradi.

Ushbu maqola boshlangʻich sinf oʻquvchilarining yosh va psixologik xususiyatlarini tahlil qilish orqali ijtimoiy kreativlikni ularning rivojlanish bosqichlariga mos ravishda shakllantirish imkoniyatlarini ilmiy asoslashga qaratilgan. Maqolaning maqsadi – bolalarning ichki dunyosini tushunish asosida ijtimoiy kreativlikning shakllanish bosqichlarini aniqlash va shu orqali pedagogika nazariyasini boyitishdir.

2. Tadqiqot metodologiyasi

Kreativlik konsepsiyasi J.P. Guilford (1950) tomonidan divergent fikrlash sifatida ta'riflanganidan so'ng, ko'plab tadqiqotlar ob'ektiga aylandi. Biroq, kreativlikning ijtimoiy jihatlari, ya'ni ijtimoiy kreativlik nisbatan yangi tadqiqot yo'nalishi hisoblanadi (Florida, 2002; Mumford et al., 2003). Ijtimoiy kreativlik shaxsiy ijodkorlikdan farqli o'laroq, ijtimoiy muammolarni hal qilishga, jamoaviy hamkorlikka va ijtimoiy o'zgarishlarga qaratilgan (Richards, 2007). Ushbu tadqiqotda ijtimoiy kreativlikning boshlang'ich sinf o'quvchilarida shakllanishini tahlil qilish uchun quyidagi fundamental nazariyalarga tayaniladi. Tadqiqot metodologiyasi quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- **Adabiyotlarni tahlil qilish:** Jan Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasi: Piaget (1970) boshlang'ich sinf yoshidagi bolalarni "konkret operatsiyalar bosqich"da deb ta'riflaydi. Bu bosqichda bolalar mantiqiy fikrlashni boshlaydilar, ammo ularning fikrlashi hali konkret ob'ektlar va vaziyatlar bilan bog'liq bo'ladi. Ijtimoiy kreativlikning amaliy, ko'rgazmali loyihalar orqali rivojlanishi bu xususiyatga mos keladi.
- Lev Vygotskiyning ijtimoiy-madaniy nazariyasi: Vygotskiy (1978) o'rganish jarayonida ijtimoiy o'zaro ta'sir va "yaqin rivojlanish zonasi" (ZPD) tushunchasining ahamiyatini ta'kidlaydi. Ijtimoiy kreativlikning jamoaviy faoliyat, hamkorlik va muloqot orqali rivojlanishi Vygotskiy nazariyasiga to'liq mos keladi. Bolalar tengdoshlari va kattalar bilan o'zaro aloqada bo'lib, ijtimoiy muammolarni hal qilishda yangi g'oyalarni o'zlashtiradilar.
- **Jahon tajribalarini o'rganish:** Erik Eriksonning psixosotsial rivojlanish nazariyasi: Erikson (1963) bu yoshni "mehnatsevarlikka qarshi pastkashlik" (industry vs. inferiority) bosqichi deb ataydi. Bolalar o'z qobiliyatlarini namoyish etishga, muvaffaqiyatga erishishga intiladilar. Ijtimoiy kreativlik loyihalari bolalarga o'z ishlarining ijtimoiy ahamiyatini ko'rish, jamoaviy muvaffaqiyatga erishish va o'ziga ishonchni mustahkamlash imkonini beradi.
- Albert Banduraning ijtimoiy o'rganish nazariyasi: Bandura (1977) kuzatuv orqali o'rganish va o'z-o'zini samaradorlik (self-efficacy) tushunchalarini ilgari suradi. Bolalar boshqalarning ijtimoiy muammolarni ijodiy hal qilishini kuzatib, o'zlari ham shunday qila olishlariga ishonch hosil qiladilar. Ijtimoiy kreativlikni rivojlantirishda ijobiy ijtimoiy modellar muhim rol o'ynaydi.

- **Sifatli tahlil:** Mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, kreativlikning umumiy ahamiyati va bolalar rivojlanishidagi roli tasdiqlansa-da, ijtimoiy kreativlikning boshlang'ich sinf o'quvchilarida shakllanish bosqichlari va ularning yoshga oid xususiyatlari bilan chuqur integratsiyasini yorituvchi tizimli nazariy yondashuvlar yetarli darajada ishlab chiqilmagan.

3. Taxlillar va Natijalar

IJTIMOIIY KREATIVLIKNI SHAKLLANTIRISH BOSQICHLARI VA YOSHGA OID XUSUSIYATLARI

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh va psixologik xususiyatlarini tahlil qilish asosida ijtimoiy kreativlikni shakllantirishning uch bosqichli modeli taklif etiladi. Har bir bosqich bolalarning kognitiv, emotsional va ijtimoiy rivojlanish darajasiga mos keladi.

3.1. Ijtimoiy kreativlikning nazariy modeli

Ijtimoiy kreativlikni shakllantirish modeli quyidagi asosiy komponentlarni o'z ichiga oladi:

1. Ijtimoiy Empatiya: Boshqalarning ehtiyojlari, muammolari va hissiyotlarini tushunish.
2. Ijtimoiy Muammoni Anglash: Jamiyatdagi yoki guruhdagi muammolarni aniqlash va ularni hal qilish zaruratini his qilish.
3. Jamoaviy G'oyalar Yaratish: Ijtimoiy muammolarga yangi va foydali yechimlarni guruhda birgalikda o'ylab topish.
4. Ijtimoiy Prototip Yaratish: Eng yaxshi g'oyalarni amaliy, jamoaviy shaklda (masalan, kichik loyiha, kompaniya, xizmat) ifodalash.
5. Jamoaviy Sinov va Takomillashtirish: Yaratilgan yechimning ijtimoiy samaradorligini baholash va uni jamoa bilan birgalikda takomillashtirish.

Jadval 1: Ijtimoiy kreativlikning asosiy komponentlari va ularning boshlang'ich sinf o'quvchilaridagi ko'rinishlar

Komponent	Ta'rif	Boshlang'ich sinf o'quvchilaridagi ko'rinishi
Ijtimoiy Empatiya	Boshqalarning his-tuyg'ularini tushunish va ularga hamdardlik bildirish.	Sinf doshining kayfiyatini sezish, ertak qahramoniga achinish, do'stiga yordam berish istagi.
Ijtimoiy Muammoni Anglash	Guruh yoki jamiyatdagi muammolarni aniqlash va ularni hal qilish zaruratini his qilish.	Sinfdagi tartibsizlikni sezish, o'yinchoqlar yetishmasligini tushunish, maktab hovlisidagi axlatni ko'rish.
Jamoaviy G'oyalar Yaratish	Ijtimoiy muammolarga yangi va foydali yechimlarni guruhda o'ylab topish.	Sinf doshlar bilan birgalikda sinfni tartibga solish usullarini muhokama qilish, yangi o'yin yaratish.
Ijtimoiy Prototip Yaratish	G'oyalarni amaliy, jamoaviy shaklda ifodalash.	Guruhda rasm chizish, kichik sahna ko'rinishi tayyorlash, sinf uchun qoida posterini yasash.
Jamoaviy Sinov va Takomillashtirish	Yechimning samaradorligini baholash va takomillashtirish.	Yaratilgan qoidalar posterining ishlayotganini kuzatish, do'stlar bilan muhokama qilib, uni yaxshilash.

3.2. Ijtimoiy kreativlikni shakllantirish bosqichlari va yoshga oid xususiyatlari

1-bosqich: Boshlang'ich Empatiya va Oddiy Ijtimoiy Muammoni Anglash (6-7 yosh, 1-sinf)

- **Yosh xususiyatlari:** Bu yoshda bolalarda egotsentrizm asta-sekin kamayib, boshqalarning mavjudligini anglash kuchayadi. O'yin faoliyati ustuvor bo'lib, u orqali oddiy hamkorlik ko'nikmalari shakllanadi. Konkret fikrlash ustun.
- **Ijtimoiy kreativlik imkoniyatlari:** Bolalar o'z yaqin doiralari (sinf, oila) doirasidagi oddiy ijtimoiy muammolarni (masalan, o'yinchoqlar tartibsizligi, sinf doshining kayfiyati) sezishga qodir. Empatiyani rivojlantirish uchun rol o'yinlari, ertak qahramonlarining hissiyotlarini muhokama qilish samarali. Jamoaviy g'oyalar yaratishda vizualizatsiya (rasmlar, oddiy modellar) muhim.
- **Faoliyat misoli:** "Sinfimizdagi eng sevimli o'yinchoqqa qanday yordam berish mumkin?" loyihasi. Bolalar o'yinchoqning "hissiyotlarini" tushunishga harakat qiladi, uning "muammosini" aniqlaydi va guruhda rasm chizish orqali yechimlar taklif qiladi.

2-bosqich: Jamoaviy G'oyalar va Kichik Ijtimoiy Prototip Bosqichi (8-9 yosh, 2-3-sinf)

- **Yosh xususiyatlari:** Bolalarda guruhga mansublik hissi kuchayadi, ijtimoiy qoidalar va normalarni tushunish rivojlanadi. Empatiya murakkabroq vaziyatlarda ham namoyon bo'ladi. Mantiqiy fikrlash elementlari paydo bo'ladi, ammo hali ham konkretlik ustun.
- **Ijtimoiy kreativlik imkoniyatlari:** Bolalar kichik guruhlarda samarali ishlashga, fikr almashishga va umumiy g'oyalar yaratishga qodir. Ular sinf yoki maktab miqyosidagi oddiy ijtimoiy muammolarga (masalan, maktab hovlisidagi axlat, kitobxonlikni oshirish) yechim topishga intiladilar. Yechimlarni kichik prototiplar (poster, qoida kitobchasi, kichik sahna ko'rinishi) orqali ifodalash mumkin.

- Faoliyat misoli: "Maktab hovlisini toza saqlash uchun nima qilishimiz mumkin?" loyihasi. Bolalar guruhlarda muammolarni muhokama qiladi, g'oyalar yaratadi (masalan, axlat qutilarini bezash, plakatlarni yasash) va ularni kichik prototiplar orqali namoyish etadi.

3-bosqich: Ijtimoiy Loyiha va Takomillashtirish Bosqichi (9-10 yosh, 3-4-sinf)

- Yosh xususiyatlari: Mantiqiy fikrlash kuchayadi, bolalar sabab-oqibat bog'liqliklarini chuqurroq tushunadilar. Ijtimoiy mas'uliyat hissi shakllanadi, o'z-o'zini baholash va boshqalarning fikriga e'tibor berish rivojlanadi.
- Ijtimoiy kreativlik imkoniyatlari: Bolalar murakkabroq ijtimoiy muammolarni (masalan, sinfdoshlar o'rtasidagi kelishmovchiliklar, maktab kutubxonasini boyitish) tahlil qilishga va ularga innovatsion yechimlar topishga qodir. Yechimlarni to'liqroq ijtimoiy loyihalar (masalan, "Do'stlik burchagi" yaratish, "Kitob almashish kuni" tashkil etish) orqali amalga oshirish va ularning samaradorligini baholash mumkin.
- Faoliyat misoli: "Sinfimizda do'stona muhitni qanday yaratish mumkin?" loyihasi. Bolalar muammoni aniqlaydi, guruhda "do'stlik qoidalari"ni ishlab chiqadi, ularni poster shaklida prototip qiladi va sinfda sinovdan o'tkazib, natijalarni muhokama qiladi.

4. Muhokama

Taklif etilgan ijtimoiy kreativlikni shakllantirish bosqichlari boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh va psixologik xususiyatlariga to'liq mos keladi. Bolalarning o'yin faoliyatiga moyilligi, konkret fikrlash xususiyati va ijtimoiy o'zaro ta'sirga intilishi ijtimoiy kreativlikning har bir bosqichini samarali amalga oshirish uchun qulay zamin yaratadi.

Piaget (1970) ta'kidlagan konkret operatsiyalar bosqichida bolalar uchun amaliy, ko'rgazmali faoliyat ustuvor bo'lib, ijtimoiy prototiplarni yaratishda rasm chizish, model yasash, sahna ko'rinishlari kabi faoliyatlar ularning kognitiv rivojlanishiga mos keladi. Vygotskiyning (1978) ijtimoiy-madaniy nazariyasi ijtimoiy kreativlikning jamoaviy g'oyalar yaratish va jamoaviy sinov bosqichlarida o'zaro muloqot va hamkorlikning muhimligini asoslaydi. Eriksonning (1963) "mehnatsevarlikka qarshi pastkashlik" bosqichi esa bolalarning ijtimoiy loyihalarda muvaffaqiyatga erishish orqali o'ziga ishonchni mustahkamlashiga yordam beradi.

Ijtimoiy kreativlikni shakllantirishning bosqichli yondashuvi bolalarda nafaqat ijodiy fikrlashni, balki empatiya, ijtimoiy muammolarni anglash, hamkorlik va kommunikatsiya kabi 21-asrning muhim ko'nikmalarini kompleks tarzda

rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu yondashuv o'quvchilarni shunchaki bilim oluvchi emas, balki o'z atrofidagi ijtimoiy muhitni yaxshilashga qodir faol fuqarolar etib tarbiyalashga yordam beradi.

Pedagogik implikatsiyalar:

- O'qituvchining roli: O'qituvchi ijtimoiy kreativlikni rivojlantirishda fasilitator, yo'naltiruvchi va hamkor rolini bajarishi kerak. U bolalarni ijtimoiy muammolarni aniqlashga, jamoaviy g'oyalar yaratishga va ularni amalga oshirishga undashi lozim.
- O'quv muhiti: Sinf xonasi ijodiy va hamkorlikka undaydigan, turli materiallar bilan boyitilgan "ijtimoiy laboratoriya"ga aylanishi kerak.
- O'quv dasturiga integratsiya: Ijtimoiy kreativlikni alohida fan sifatida emas, balki mavjud fanlar (ona tili, atrofimizdagi dunyo, tasviriy san'at, mehnat ta'limi)ga loyihaviy ta'lim, o'yinli darslar va guruh ishlari shaklida integratsiyalash maqsadga muvofiqdir.
- Baholash: Baholash jarayonida yakuniy natijadan ko'ra, o'quvchining jarayondagi ishtiroki, ijtimoiy muammoga yondashuvi, jamoaviy hamkorlik ko'nikmalari va ijodiy harakatlari ustuvor bo'lishi kerak (formative assessment, portfolio assessment).

5. Xulosa

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh va psixologik xususiyatlari ijtimoiy kreativlikni rivojlantirish uchun qulay va samarali zamin yaratadi. Bolalarning o'yin faoliyatiga moyilligi, empatiya rivojlanishi, guruhdagi o'zaro ta'sirga intilishi va konkret fikrlash xususiyatlari ijtimoiy kreativlikning har bir bosqichini samarali amalga oshirishga imkon beradi.

Ushbu tadqiqotda taklif etilgan ijtimoiy kreativlikni shakllantirishning uch bosqichli modeli (Boshlang'ich Empatiya va Oddiy Ijtimoiy Muammoni Anglash; Jamoaviy G'oyalar va Kichik Ijtimoiy Prototip; Ijtimoiy Loyiha va Takomillashtirish) bolalarda nafaqat ijodiy fikrlashni, balki ijtimoiy muammolarni anglash, hamkorlik, kommunikatsiya va empatiya kabi 21-asrning muhim ko'nikmalarini erta yoshdan tizimli ravishda shakllantirishga xizmat qiladi. Ijtimoiy kreativlikni boshlang'ich ta'limga chuqur integratsiyalash orqali biz kelajak avlodni shunchaki bilim oluvchi emas, balki o'z atrofidagi ijtimoiy muhitni yaxshilashga qodir, innovatsion fikrlovchi va ijtimoiy mas'uliyatli shaxslar etib tarbiyalashga muhim hissa qo'shamiz. Bu esa pedagogika nazariyasining amaliyot bilan uzviy bog'liqligini ta'minlab, ta'lim sifatini yangi bosqichga olib chiqadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Amabile, T. M. (1996). Creativity in context: Update to the social psychology of creativity. Westview Press.
2. Bandura, A. (1977). Social Learning Theory. Prentice Hall.
3. Erikson, E. H. (1963). Childhood and Society (2nd ed.). W. W. Norton.
4. Florida, R. (2002). The Rise of the Creative Class: And How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life. Basic Books.
5. Guilford, J. P. (1950). Creativity. American Psychologist, 5(9), 444–454.
6. Mumford, M. D., Scott, G. M., Gaddis, B., & Strange, O. M. (2003). Leading creative people: Orchestrating expertise and relationships. The Leadership Quarterly, 14(6), 705-750.
7. OECD. (2018). The Future of Education and Skills 2030. OECD Pub
8. Rylander, A. (2009). Design Thinking as a Foundation for Innovation. In Proceedings of the 1st International Conference on Design Creativity (ICDC 2009).
9. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press.
10. IDEO. (n.d.). Design Thinking for Educators Toolkit. Retrieved from [Relevant IDEO resources for education, e.g., <https://www.designthinkingforeducators.com/>]
11. Torrance, E. P. (1966). Torrance Tests of Creative Thinking: Norms-technical manual. Princeton, NJ: Personnel Press.
12. Guilford, J. P. (1950). Creativity. American Psychologist, 5(9), 444–454.
13. Edwards, C. P., Gandini, L., & Forman, G. E. (Eds.). (1998). The Hundred Languages of Children: The Reggio Emilia Experience in Transformation. Ablex Publishing.
14. Montessori, M. (1967). The Absorbent Mind. Dell Publishing.
15. Sahlberg, P. (2015). Finnish Lessons 2.0: What Can the World Learn from Educational Change in Finland? Teachers College Press.

